

MAHİRƏ HÜSEYNOVA (Azərbaycan)*

**MAHMUD KAŞĞARININ “DİVAN”INDA QEYDƏ ALINMIŞ
ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏRDƏ ENANTİOSEMİYA HADİSƏSİNİ
REALLAŞDIRAN LİŦVİSTİK VASİTƏ VƏ ÜSULLAR**

Xülasə

Azərbaycan dilçiliyində enantiosemiya leksik-semantik hadisə kimi hələ özünün geniş, hərtərəfli həllini tapmamışdır. Bu semantik hadisənin Kaşğarının “Divan”ında əksini tapmış atalar sözləri və məsəllər əsasında da araşdırılması problemi də türkologiyada demək olar ki, heç kimin, heç bir türkoloqun təhlil obyektinə çevrilməməsi təəssüf hissi ilə qarşılanan cəhətlərdəndir. Qrammatik omonimliyini, antonimliyini, sinonimliyini itirərək adverbiallaşan, substantivləşən leksik-semantik vahidlərin bir-birinə keçidləri, bu proseslərdə əks-zidd qütblərdə yaranan məna və məzmun enantiosemiyanın yaranmasına xidmət edən vasitə və üsullardandır. Enantiosemiya tarixi-linqvistik hadisə kimi ta qədim dövrlərdən türkcələrdə fəaliyyət göstərir, qohum dillərin inkişaf və təkamül qanunauyğunluqlarından kənara çıxmır. Enantiosemiya dilin həm linqvistik, həm də psixolinqvistik cəhətləri ilə meydana çıxır və bu hadisə həm atalar sözləri və məsəllər mətnlərin üst strukturunda, həm də semantik qatında implikativ şəkildə fəaliyyət göstərir ki, məqalədə daha çox bu məsələlərə diqqət yetirilir.

Açar sözlər: *Kaşğari, XI əsr, Divan, enantiosemiya, atalar sözləri və məsəllər, mətnin alt struktur, mətnin üst struktur.*

Mahmud Kaşğarının “Divanü-lügət-it-türk” kitabı həm həcm, həm məzmun, həm də yazılma etibarilə türkologiyanın ən böyük və ən qiymətli, ən qədim maddi-mənəvi mirasıdır, mədəniyyət abidəsidir. Böyük lügətçinin qeydə aldığı folklor mətnlərinin bəzilərində enantiosemiya linqvistik hadisəsi də özünü qabarıq şəkildə təzahür etdirir. Enantiosemiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, “söz formalarının üst-üstə düşməsinə baxmayaraq, onlar əks, zidd mənalar ifadə edirlər” (Dilçilik ensiklopediyası, 2008: 526; Ахманова, 1969: 432). “Divan”da əks-zidd mənalar ifadə etmək xüsusiyyəti daha çox atalar sözləri və məsəllərdə özünü göstərir və belə deyim formalarında müxtəlif enantiosemiya ifadə vasitələri meydana çıxır və bu linqvistik hadisə həmin ifadə vasitələri ilə reallaşdırılır. Məsələn, lügətdə “adhruk” sözünün izahı məqamında müasir tərcüməsi ilə birlikdə belə bir etimoloji təhlil verilmişdir: “Adhruk: oğuzca “başqa, ayrı” deməkdir. Digər türklər bu söz əvəzinə “adhın” deyirlər. Aşağıdakı məsələdə də işlədilmişdir: adhın kisi nənqi nənq

* Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti (ADPU) beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektor, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor. E-mail: huseynova.mahira@yandex.ru

sanmas = özgənin malı mal sayılmaz” (Kaşğarı, 2006: 162). Tarixi dövrlər üçün nənqi nənq, müasir dövrdə isə malı // mal cütlükləri xarakterikdir. Hər iki forma omonimik səciyyə kəsb edib isimlə ifadə olunmasına baxmayaraq, semantik cəhətdən əks qütblərdə işlənərək ziddiyyət çaları yaradır. Burada qarşılaşdırılan sözlərin enantiosemik cəhətləri məsəl mətninin məzmununa müvafiq tərzdə müəyyənləşir: başqasının, özgəsinin malı və sənin malın ifadələri əks qütblərdə duran antonimik kəlmələrdir. Həqiqətən də, başqa adamın malı hətta sənin əlində olsa belə, sənin malın sayılmaz, çünki necə olsa da gec-tezi alınaraq Mahmud Kaşğarının qeyd aldığı bu məsəlin (“özgəsinin malı mal sayılmaz) semantik sinonimliyinə, yəni məzmunca, mənaca oxşarlığına uyğun olaraq “özgə atına minən tez düşər” – məsəli xalq tərəfindən yaradılmışdır. Bu məsəldə də at sənin deyil, özgəsinin olduğuna görə sənin tez düşəcəyinə işarə edilmişdir. Hər iki məsəldə müəyyən qism sözlər, ifadələrin (başqasının malı // sənin malın, özgəsinin atı // sənin atın) omonim mənalarının qarşılaşdırılması ilə yaranır. Əks semantik qütblərin ifadəçiləri olan omonim cütlüklər antonimlərə konvensiya və yaxud, transformasiya edilir” (Cavadov, 1970: 42). Çünki, bu tip sözlər, ifadələr “xaricən bir-birinin eyni olsa da, bir-birinə oxşasa da başqa-başqa semantik mənaları ifadə edir” (Земская, 1959: 240).

“Divan” da müasir Azərbaycan dili üçün arxaıqlaşmış, tamamilə fəaliyyətini dayandırmış “ukruk” sözü çağdaş dilimizdə “kəmənd” mənasını bildirir. “Ukruk” sözünün bir atalar sözündə işlənməsi barədə Kaşğari belə bir qeyd vermişdir: “tağlıq ukrukın əgməs, tənqizni kayğıkın bügməs = dağ kəməndlə əyilməz, dəniz isə qayıqla qapanmaz”. Bu söz “böyük bir iş kiçik bir səbəblə yarımçıq qalmaz” yerinə işlədilir (Kaşğarı, 2006: 164). Həmin atalar sözü həm orijinal variantında, həm də tərcümə formasında iki komponentlidir: birinci komponentdəki obyekt (tağlıq), əşya bildirən söz (ukruk = kəmənd), ikinci komponentdəki obyekt (təngiz = dəniz), əşya bildirən söz (kayğık – qayıq) məfhumlarla qarşılaşdırılaraq məcazi mənə ifadə edən bir deyim formalaşdırılır. Məcəzi mənada işlənən atalar sözündə “dağ kəmənd” sözləri “böyük bir işi”, “dəniz qayıq” isə “kiçik bir səbəbi” simvolizə edir. Beləliklə, qarşılaşdırılan tərəflərdə əks-qütblərdə (böyük iş = kiçik bir səbəb) istifadə olunmuş söz və ifadələr enantiosemiya hadisəsinin reallaşdırılması üçün mühüm rol oynayırlar. Başqa sözlə desək, həmin atalar sözü məcazlaşma məqamında iki antonimik cütlüyün mənaları (böyük-kiçik) qarşı-qarşıya qoyulmaqla enantiosemiya hadisəsi yaranmış olur. Qeyd etməliyik ki, bu atalar sözünün həm qədim variantının, həm tərcümə şəklinin üst strukturunda sifətlə ifadə olunmuş “böyük” və “kiçik” sözləri işlənməmişdir. Bu sözlər həmin deyimin alt qatında, dərinliyində implisistik şəkildədir. Məcəzi mənənin açılması prosesində implisistikdən çıxaraq eksplisistik şəkil alır.

Mahmud Kaşğaridən çox-çox əvvəlki zamanlardan başlayaraq bir ənənə şəklində obrazlılıq keyfiyyəti və effekti yaratmaq məqsədilə türklər atalar sözləri və məsələrdə enantiosemik səciyyəli hikmətli kəlamlar, deyimlər formalaşdırmışlar ki, lüğət müəllifi bunlardan bəzilərini yazıya alaraq gələcək nəsillərə uğurla çatdırmağa nail olmuşdur. Uzaqgörən, ensiklopedik zəka sahibinin qeyd aldığı

“ərnqən” sözünün izahı mənasında verdiyi digər bir atalar sözünə diqqət yetirək: “ərnqən: ərgən, subay. Həmin söz bu deyimdə də işlənmişdir: Ərnqəngə əlig kan böz üm tikəməs = ərgənə əlli arsin bezdən don, şalvar tikilməz” deməkdir. Çünki yad adamın subaya ürəyi yanmaz, ona evlənməsi üçün öyüd – nəsihət verməz, yaxşılığını istəməz. Bu söz evlənməyi təşviq etmək üçün söylənir (Kaşğarı, 2006: 177). Bu məsəldə də məcazi mənə ikikomponentlidir. Birinci komponentdəki mənə eksplikativdir, açıqdadır, ikinci komponentdəki mənə implikativdir, gizlindədir, qapalıdır, maddi söz cildi şəklində ifadəsimni tapmamışdır. Eksplistik şəkildə subay, ərgən adam üçün nəsihətin, öyüdü veriləməsi yad adama şamil edilir və bunun özünü doğrultmadığı iqrar olunur və onun səbəbi də göstərilir, çünki yad adam subayın, ərgənin yaxşılığını istəməz. İkinci komponentdə subay adama qohumun öyüd-nəsihəti implist şəkildədir, qohumun nəsihəti, yaxşılığı təlqin edilir və beləliklə, folklor mətnində enantiosemitik iki cəhət qarşılaşdırılır: subay adama yadın nəsihət verməsi ilə yaxın qohumun öyüd verməsi. Yad və qohum sözlərinin, eyni zamanda birinin eksplistik, digərinin implistik şəkildə qarşılaşdırılması yolu ilə əks qütblər inikas etdirilir və bunlar da enantiosemitiya hadisəsinin yaranmasına şərait yaradılır.

“Divan”da xeyli sayda atalar sözləri və məsəllərin tərkibində fəsil adlarının ifadəsi ilə formalaşan şeir mətnləri yazıya alınmışdır. Fəsil, təbiət hadisələrinin ifadəçiləri olan sözlərin məcazi mənası ilə müstəqim mənası qarşılaşdırılır, lirik “mən”in məqsədindən asılı olaraq bu mənaların birinə ya üstünlük verilməklə, ya da qarşılıqlı semantik ziddiyyət yaradılmaqla enantiosemitik səciyyəli mənə yaradılır. Şeir mətninə baxaq:

“Qış yay bilə tokuştı,
Kınqır gözün bakiştı,
Tutuşkalı yakıştı,
Utğalımat oğraşur”

Qış yay ilə toqquşdu,
Qızmış gözlə baxışdı,
Tutuşmaqçın yaxlaşdı,
Bir-birini udmağa əlləşir.

(Qış ilə yaz döyüşdü, qəzəbli baxışlarla baxışdılar, tutaşmaq üçün yaxınlaşdılar, bir-birini yıxmaq üçün çalışırlar.) (Kaşğarı, 2006: 222). Bu şeir mətni başdan-başa metaforik donə bürünmüş şəkildədir. “Qış” və “yay” fəsil adlarını bildirən leksik vahidlər şeirin lirik obrazlarıdır, metafora funksiyasında çıxış edirlər. Hər iki leksik vahid statik vəziyyətdə də əks-zidd qütblərdə dayanır. Metaforikləşmə prosesində bunlardan biri mərc, qumar və s. Oyunlarında udan və uduzan tərəfləri simvolizə edir və belə metaforalaşma, yaxud işarəvilik yolu ilə enantiosemitik çalar formalaşdırılır. Qış və yayın “udmaq” və “uduzmaq” kimi keyfiyyətlərinin qarşılaşdırılması şeir mətninin məzmununa xüsusi bir ziddiyyət çaları, eyni zamanda semantik dərinlik və vüsət vermişdir.

Mahmud Kaşğarının yazıya alıb bu günümüzdə ərnağan etdiyi atalar sözləri və məsəllərin bəzilərində bir neçə enantiosemiya hadisəsinin gerçəkləşdirilməsinə xidmət edən antonimik vasitələrə təsadüf edirik və buna hikmətli kəlamların tərcümə variantlarında rast gəlirik. Aşağıdakı etimoloji təhlilə diqqət yetirək: “Ədhirdi: ayırdı. Ol edhgünü yavlaqtan ədhirdi = o, yaxşını pisdən, düzü əyridən, xeyiri şərdən ayırdı”. Bu məsəldə də işlənmişdir: ətli tırnqaklı ədhirməs = ət dırnaqdan ayrılmaz”. Bu söz ətin dırnaqdan ayrımadağı kimi, qohumların da bir-birindən ayrılmayacağını bildirmək üçün deyilir, ədhirür - ədhirmək) (Kaşğarı, 2006: 328). İnsanın bədən üzvlərindən olan “ət” və “dırnaq” onun əl və ayaq hissələrində mövcuddur. Məsəldə “ət” məcazlaşaraq yaxşı, müsbət, düz, xeyir “dırnaq” isə pis, əyri, şər” kimi mənfi əməlləri işarələyir. İnsana məxsus bu müsbət və mənfi keyfiyyətlər qarşılaşdırılır. İmplistik cəhətlər şüuraltı olaraq beynimizdə belə təəvvür yaradır ki, qohum nə qədər pis, əyri, şər olsa da, yenə də o qohumdur, ətlə dırnaq kimidir, ayrılmazdılar. Müasir dövrdə müəyyən qohumların çox mehriban, çox səmimi olduqlarını işarələmək üçün “Onlar çox mehriban səmimi qohumdular, ətlə dırnaq kimi ayrılmazdılar” – məsəldən də istifadə olunur. Digər bir məsəl də bu deyimə sinonim olaraq işlədilir: “Qohum dırnaq deyil ki, uzananda kəsib atasan”. Fikrimizcə, “dırnaq” keyfiyyət etibarilə bərk olduğuna görə qohumların birliyindəki möhkəmliyi, “ət yumşaq, incə həssas olduğundan qohumlar arasındakı səmimiyyəti, mehribanlıqı rəmzləşdirir ki, bu semantika da sözlərin olduqca dərin alt qatında gizli şəkildədir.”

“Divan”da qeydə alınmış hikmətli kəlamların bəzilərində müşahidə olunan enantiosemiya hadisəsi söz və ifadələrin çoxmənalılığından doğur. “Çoxmənalılıq dildə müəyyən səbəblərlə bağlı olaraq yaranır. Sözlər əvvəl təkmalı olur, müəyyən tarixi dövrdən sonra çoxmənalılığa doğru inkişaf edir. Burada məcazlaşma üstünlük təşkil edir” (Xəlilov, 1959: 158-159). Müdrik kəlamlarda məcazlaşma digər semantik vasitələri yaratdığı kimi enantiosemiya hadisəsinə şərtləndirir. Digər bir etimoloji yozuma diqqət yetirək: “İçürtdi: içirdi: ol manqa suv içirdi = o mənə su içirdi”. Başqası da belədir (içtürür – içtürmək). Bu mənada içürdi də deyilir. “Suv içürməksə süt ber” sözündə də işlənir. “Su içirməyəne süd ver” deməkdir. “Sənə pislik edənə yaxşılıq et” yerindədir (Kaşğarı, 2006: 260). Kaşğarı variantında “suv” (süd) leksik vahidləri qarşılaşdırılaraq bir-birinə semantik transformasiya olunur, yaxud, hər iki leksik vahid (suv-süt) isim kimi konversiya edilir. Həm transformasiya, həm konversiya da semantik hadisələr kimi dilin semantik inkişafı, təkamülü ilə sıx bağlıdır. “Başqa sözlə desək transformasiya və konversiya dilin təkamülündəki keçid prosesinə xidmət göstərir. Bu xüsusda O.A.Polçov qeyd edir ki, “keçid prosesi bir nitq hissəsinin digərinə keçməsinin dərəcələrini öyrənir. Burada okkasionel – fərdi mənə kontaminasiyası əsasdır” (Палгов, 1972: 34). İkikomponentli və şərt məzmunlu bu atalar sözündə ismin (suv - su), ismə (süt - süd) keçidi özünü göstərir. Birinci komponentdəki su sözü ilə ikincisindəki “süd” sözü semantik nöqtəyi-nəzərdən əks qütblərdə dayanır, “su” pisliliyi, “süd” isə məcazi mənada yaxşılıqı işarəliyin. Yaxşı və pis əməllər qarşılaşdırılır, paradigmatik formada “sənə pislik edənə yaxşılıq et” – yerində işlədilir. “Pis” və “yaxşı”

sözləri mətn mühitindən kənarında semantik cəhətdən sifətdən ibarət keyfiyyət, əlamət bildirən leksik vahidlərdir. Antonimik məna kəsb edən sözlər mətn mühitinə düşərək eyni zamanda, "müəyyən morfoloji göstəricilər qəbul edərək sifətdən ismə konversiya olunur: pis-yaxşı; pislik-yaxşılıq sözləri şəkilçi qəbul etməklə sifətlik funksiyasını itirərək ismə transformasiya olunur" (Арбекова, 1977: 34). Transformasiya, yaxud, konversiya prosesində "söz yeni mühitə düşməsi ilə, həm də morfoloji dəyişməsi ilə yeni paradigmlər yaranmış olur" (Шахматов, 1941: 41). Kaşğarının qeydə aldığı "suv içürməksə süt bər" – atalar sözünün dilin tarixi inkişaf və təkamülü ilə bağlı, həm də həmin kəlamın məna və məzmununa uyğun bir sıra sinonim variantları da yaranmışdır: *Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işidir, yamanlığa yaxşılıq ər kişinin işidir*. Geniş formada olan bu atalar sözü çoxkomponentlidir: 1) Yaxşılıq edənin əvəzində ona yaxşılıqla cavab verilməsi. Bu əməl dilxari aspektdən yanaşılında bir qədər asandır. Burada sintaktik səviyyədə "yaxşılığa yaxşılıq" sintaktik təkrar növündən istifadə olunaraq "yaxşı" sifəti substantivləşdirilmişdir. Əşyaviləşdirilmiş "yaxşılığa" kəlamın bir komponentində, "yaxşılıq" isə digər komponentində işlənərək omonim funksiyada çıxış etmişdir. 2) *Yaxşılığa yaxşılıq hər kişinin işi* olduğuna görə həmin mücərrəd anlayışla "kişi", "insan" qarşılaşdırılır; 3) Bu komponentdə bir-birinə zidd, yəni antonimik mahiyyətli "yaxşılıqla" "yamanlıq" mücərrəd anlayışları qarşılaşdırılır, əks mənəli sözlər substantivləşdirilərək sifətlik funksiyasından çıxarılır, sözlər ismə konvensiya olunur (Həsənov, 1987: 103; Cavadov, 1970: 42) Konvensiya olunmuş leksik vahidlər "ər kişinin işi" ilə qarşılaşdırılır. Türkologiyada Mahmud Kaşğarının "Divan"ında qeydə alınmış atalar sözləri və məsəllərdə nəinki konvensiya, transformasiya hadisələri, həmçinin enantiosemiyanı şərtləndirən cəhətlər, vasitələr bərdə də demək olar bir kəlmə olsun belə danışılmamışdır. Halbuki, Kaşğarının qeydə aldığı hikmətli kəlam mətnlərində enantiosemiyanı və yaxud konvensiyanı gerçəkləşdirən linqvistik vasitələrin tədqiqi günümüzün ən vacib və aktual problemlərindən olub öz layiqli tədqiqini göstərməkdədir. Mən bu elmi tezisimlə müasir gənc tədqiqatçıları yeni mövzuların işlənmə istiqamətinə yönəltmək fikrindəyəm. "Divan"da müəyyən sözlərin əks mənada işlədilməsi yolu ilə yaranan enantiosemiya xeyli sayda hikmətli kəlamalarda təsadüf olunur və "üştərdi" sözünün etimoloji etüdünə nəzər salaq: "*Üştərdi: ol kılmış işin üstərdi*" = *ollədiyi işi dandı: (üstərdür-üstərmək)*. Hər hansı bir məsələdə tanınma və inkar da belədir. Həmin söz bu atalar sözündə də işlənmişdir: "*tüzün bizlə uruş, utun bizlə ütərmə = xoşxasiyyət adamla lap vuruş, ancaq alçaq adamla heç yarışma da, çünki qabarar, pislik edər*" (Kaşğarı, 2006: 362). Bu atalar sözünün həm qədim, həm də tərcümə edilmiş variantlarında ziddiyyətli qarşılaşdırma xoşxasiyyət adam və bədxasiyyət adam (tüzün birləutun birlə) söz və ifadələri ilə həyata keçirilərək antonimik enantiosemiya hadisəsi reallaşdırılır.

Nəticə. Mahmud Kaşğarının "Divan"ında əks tapmış atalar sözləri və məsəllərin semantik istiqamətdə araşdırılması əsas verir deyək ki, Azərbaycan, o cümlədən digər türkcələrdə enantiosemiya hadisəsi olduqca qədim tarixi-linqvistik bir hadisədir. Dillərin tarixi inkişaf və təkamülü ilə bağlı olaraq müəyyən dil vahidləri

omonimləşir, antonimləşir, sinonimləşir, sinonimləşir və belə semantik proseslər adverbiallaşma, isimləşmə, əşyaviləşmə, substantivləşmə, konversiya kimi söz və məna yaratma üsulları kimi çoxmənalılıq yaradır. Bu cür proseslərdə enantiosemiya hadisəsi də meydana çıxır ki, belə semantik linqvistik təhlilini vermək işini bir növ zəruriləşdirir. Mövzunun aktuallığı bir daha onunla şərtlənir ki, enantiosemiya hadisəsi türk dillərində universal səciyyə kəsb etdiyi kimi, müxtəlif sistemli dillərin semantik resursları üçün dil xarakterikdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Cavadov, Ə. (1970). Satira və yumor dili. "Azərbaycan dilinin bədii üslubiyyəti". Bakı, "Elm".
2. Dilçilik ensiklopediyası (2008). II cildş F.Veysəllinin redaktəsi ilə. Bakı, "Mürtəcim".
3. Həsənov, H. (1987). Müasir Azərbaycan dilinin leksikası. "Maarif", Bakı.
4. Xəlilov B. (1959). Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı, "Nurlan".
5. Kaşğarı, M. (2006). Divani-lüğət-it-türk. I cild, tərtib edən və redaktoru: R.Əskər, Bakı, "Ozan".
6. Арбекова, Т.И. (1977). Лексикология английского языка. Москва, «Наука».
7. Ахманова, О.С. (1969). Словарь лингвистических терминов. Москва.
8. Земская, Е.А. (1959). Речевые приемы комического в советской литературе. Исследования по языку. Москва, «Советский писатель».
9. Палгов, О.А. (1972). Понятие сочетаемости и валентности на семантическом уровне // «Вопросы романо-германской филологии», №1, Воронеж.
10. Шахматов, А.А. (1941). Синтаксис русского языка. Ленинград.

Махира Гусейнова (Азербайджан)

Лингвистические средства и способы реализации явления энантиосемии в пословицах и поговорах, зарегистрированных в «Диван»е Махмуда Кашгари

Резюме

В азербайджанском языкознании проблема энантиосемии ещё не нашла своего всестороннего решения. Исследование этого лексико-семантического явления на основе пословиц и поговорок, отражённых в «Диван»е Кашгари, в тюркологии не проводилось, что вызывает чувство сожаления. Адвербиализация, субстантивация лексико-семантических единиц на фоне утраты ими грамматической омонимичности, антонимичности, синонимичности, появляющиеся при этом на противоположных полюсах значение и содержание являются средствами и способами, способствующи-

ми возникновению энантиосемии. Энантиосемия как историко-лингвистическое явление с древних времён функционирует в тюркских языках, не выходит за рамки закономерностей развития и эволюции родственных языков. Энантиосемия имеет как лингвистические, так и психолингвистические особенности, это явление функционирует в имплицативной форме как в надструктуре, так и в семантическом пласте текстов пословиц и поговорок, чему в статье уделяется особое внимание.

Ключевые слова: *Кашигари, XI век, Диван, энантиосемия, пословицы и поговорки, подструктура текста, надструктура текста.*

Mahira Huseynova (Azerbaijan)

Linguistic means and methods that realize enantiosemy in proverbs and sayings in Mahmud Kashgari's “Divan”

Abstract

In Azerbaijani linguistics, enantiosemy as a lexical-semantic phenomenon has not yet found its broad, comprehensive solution. The problem of examining this semantic event on the basis of proverbs and sayings reflected in Kashgari's “Divan” is one of the aspects that regrettably not analyzed by almost anyone, no Turkologist. Interchanges of lexical-semantic units that become adverbial and substantive after losing their grammatical homonymy, antonymy, synonymy, meaning and content created in opposite poles in these processes are among the means and methods that serve to create enantiosemy. As a historical-linguistic phenomenon, enantiosemy has been active in Turkic languages since ancient times and does not deviate from the regularities of development and evolution of related languages. Enantiosemy appears in both linguistic and psycholinguistic aspects of language, and this phenomenon is observed implicatively both in the superstructure of the texts of proverbs and sayings, and in the semantic layer, so that the article focuses more on these issues.

Key words: *Kashgari, XI century, Divan, enantiosemy, proverbs and sayings, top text structure, down text structure*
